

A püspökök ellenállnak

Miután Bulányi a lelkiismeretről szóló zsinati szöveget szószerinti formában fűzte hozzá a római dokumentum negyedik pontjához, és a papír ismételten (!, a ford.) aláírva elment Rómába, jött a megváltó hír. Amint az a magyar Püspöki Konferencia szeptember 10-i nyilatkozatában hangzik: "A tételek aláírásával Bulányi György atya a Hittani Kongregáció szándéka szerint megerősítette, hogy maradéktalanul elfogadja a Katolikus Egyház tanítását. Ezért a püspöki kar kijelenti, hogy megszűntek a Bulányi György atyával kapcsolatban korábban hozott korlátozó intézkedések." Persze a dolognak ezzel még messze nincs vége. 1997. február és szeptember között a kulisszák mögött tovább zajlott a birkózás. Ugyanis Paskai magyar bíborost korántsem tette boldoggá Róma döntése. Bár állandóan azt hangoztatta, hogy segíteni szeretne, most úgy találta, hogy mint azelőtt, most is elegendő eretnekség található Bulányi írásaiban, ezért ő saját egyházmegyéje is bűbájosan..., mert egy Messiásnak illenék minden szituációban példamutatóan bűbájosnak lennie. Például így: Jaj, drága gyermekeim, hát ekkora a baj? Miért nem költöttek már fel korábban? De hát tanítványi elvárás ide, tanítványi elvárás oda, nem ezt mondta. Mást. Ezt: Miért vagytok ennyire gyávák? Le se merem fordítani ezt az ennyire szót Maros-utcai tájszólásra, bár volna rá kísértésem.

A prédikációnak azzal az első felével - amikor a pap újra elmondja, ami a szövegben van, csak egy kicsit vacakabbul - további útja annak függvénye, hogy mennyit tanul az esetből a magyar hierarchia, a klérus, valamint a hívők, ahelyett, hogy eretnekségek után szimatolna, és a kényelmetlen próféták kirekesztése, agyonhallgatása, elítélése és kiátkozása helyett párbeszédet kezdene velük, elfogadná pozitív indításait, és kritikailag rákérdezne saját jól bejárt eszméire. Ami korántsem jelenti azt, hogy az ember fel kell adja Bulányi mozgalmával kapcsolatos kritikus álláspontját. Bulányi és Bokor-mozgalma volna az utolsó, akik ezt elvárnák.

Bárhogyan is, a Bulányi-ügy még messze nem tekinthető lezártnak. Ezen lehet majd lemérni a demokratikus érettséget, a keresztényi-testvéri érzületet, valamint a magyar egyház és társadalom hajlandóságát arra, hogy szembe nézzen saját múltjával, s hogy miképpen viszonylik a valódi békéhez és tényleges megbékéléshez.

1997. november.

Fordította: Hampel Károly.

BULÁNYI GYÖRGY

AKKOR MAGA NEM HISZ!

Porba kívánt sújtani e megállapításával valamelyik embertársam, amikor megvallottam neki: úgy gondolom, hogy az Atya nem kívánta Fia véres golgotai halálát, s a Fiú nem óhajtotta kiengesztelni Istent Ádám és Éva vétkéért.

Gondolkodó lénynek lenni és nem hinni - nem lehetséges. Nem, mert az is érdekel bennünket, amiről nincsenek, nem lehetnek biztos információink; minek következtében csak hihetünk az ilyen vagy amolyan (objektíve nem biztos) válaszok helyességében. Gondolkodó lénynek lenni és valami más (objektíve nem biztos) információban hinni, mint amiben Te hiszel - ez viszont nagyon is lehetséges.

A tapasztalható és biztosan kikövetkeztethető dolgokat tudhatjuk. A nem tapasztalhatókat, a biztosan ki nem következtethetőket csak hihetjük. Csak..., mert a szobán forgó tudás több mint a hit. Több, mert a hit csak annyit jelent, hogy "én éppen úgy gondolom, ahogy gondolom; Te viszont nyugodtan gondolhatod másképpen, ha Neked úgy tetszik valószínűbbnek". Az egyszerűegről, Püthagorasz tételéről, Mátyás király uralkodásáról, Balassi Bálint költészetéről viszont tudásunk van, s nem hitünk. Ha e tudástartalmak érvényét valaki kétség bevonja, "nem hiszi", az összekeveri a tudható és nem-tudható (hanem csak hihető) dolgok tartományát.

A tudományok hipotézisekkel, majd azokat bizonyítva vagy elvetve - tantételekkel dolgozik, amelyek tudhatók, igazolhatók. Legalábbis mindaddig, amíg valaki meg nem cáfolja azokat. A vallások hittételekkel dolgoznak. Az egyes vallások hittételeit az adott valláshoz tartozó személyek igaznak, a valósággal megegyezőnek fogadják el. Akkor is így tesznek, ha azok sem tapasztalható, sem következtetésből le nem vezethetők. Még akkor is így járnak el, ha az emberi értelem ellentmondást fedez fel bennük. Nem kisebb tudós, mint Schütz Antal mondta nekem, amikor a pappá szentelésemet követő napon mintegy ajándékként bemehettem hozzá teológiai gondjaim megbeszélésére: "Ilyenkor az ember letérdepel és imádkozik".

Az egyes vallásoknak megvannak a maguk hitforrásai. Egy közvetlen és több közvetett. Az én vallásomban, a római katolikusban, a közvetlen hitforrást az egyházi tanítóhivatal adja. Amit a pápa mond (és a pápával egységben levő püspökök mondanak...; de ez utóbbit bátran elhanyagolhatjuk, mert, ha - per abszurdum - olyasmit találnának mondani, amit a pápa másképpen mond, az nem számít hinnivalónak), azt kell hinnem, ha római katolikusnak akarok számítani. Vagy legalábbis amit a pápa mond, azt nyilvánosan nem szabad megtagadnom, mert, ha mégis így tennék, akkor au-

tomatikusan kiközösíteném magamat azoknak a köréből, akik római katolikusok, azaz azoknak a köréből, akik a pápára hallgatnak. E tanítóhivatalnak vannak tévedhetetlen tételei és nem tévedhetetlenek. A nem tévedhetetlenek megtagadása is maga után vonhatja a kiközösítést. Többek között azért is, mert csak a Tanítóhivatalnak van joga eldönteni, hogy melyik tétel számít tévedhetetlennek, s melyik enged meg módosítást.

A közvetett hitforrásokat a vallás múltja adja. A múlt, tehát az, amit korábban képviselt a vallás tanítóhivatala - gyakorlatilag mindig tévedhetetlenül, valamint az ellenkezőt vallóval szemben szankciókat (pl. máglyán elégetést) alkalmazóan. A múlt vallási neve a tanítóhivatal szempontjából - a szenthagyomány. Ennek legrégebbi eleme rendre a legkorábbi írásos emléke e hagyománynak, amely a szentírás nevet viseli. Hogyan kell érteni e szentírást, mit lehet és kell magunkévá tenni a későbbben tanítottakból, mindezt a tanítóhivatal állapítja meg. A teológusok a kezdet kezdetétől fogva ki voltak téve annak a veszélynek, hogy eretneknek minősülnek. Igazán problematikus azóta vált a helyzetük, amikortól fogva az ortodoxia, a hivatalból igaznak számító tanítás írásos megfogalmazást nyert. Az első egyetemes zsinatig némileg cseppfolyós volt, hogy ki számít eretneknek, s ki nem. Nem is égettünk el máglyán addig senkit sem, bár kiközösítéssel azért éltünk már az első három század folyamán is.

Egy összehasonlító vallástudományi munka kimutathatná, hogy kivétel nélkül minden vallásnak létét, fennmaradását, egységét az biztosítja, ha van hitvallás, ha van hitvallást kezelő tanítóhivatal (azaz vannak a hitvallást védelmező s annak alakítását jogszerűen végző konkrét élő személyek), és van vallási múlt, vallási hagyomány, amelynek gyökerei mitikus kezdetekbe és/vagy a legkorábbi írásos emlékekbe nyúlnak. Röviden: amíg van hitszabály, addig van egység. Amikor valaki függetleníteni akarja magát a hitszabálytól, valláson-egyházon kívülre kerül. Maradhat vallási közösség nélkül, beiratkozhatik egy másik vallási közösségbe, és indíthat egy új vallási közösséget is.

Akik öntudatos tagjai egy vallási közösségnek, azok számára hitük tételeinek megvallása, az azokhoz egészen belülről ragaszkodás, a tételeket megkérdőjelezhetetlen nyilvánvalóságnak gondolás - magától értődő; s ami ennél több: mindenekfeletti igazságértéket is jelent számukra e hittartalom. Keresem e magatartás lehetséges okait.

- Csak a magáét ismeri, és fel sem merül benne annak lehetősége, hogy egy másik vallásnak a tanítása értékben felérhet a saját válásának az értékével.

- Felmerül benne a gondolat, de fél foglalkozni ezzel a gondolattal, mert azt tanulta, hogy a szándékos kételkedés hitének tételeiben - halálos bűn, amit Isten örök pokollal büntet; és valószínűbbnek tartja ezt a szörnyisínt, mint azt az Isten, aki engedélyezi neki a Tőle aján-dékozott értelmének használatát.

- Megvizsgált több vallást, s egyértelművé lett számára, hogy saját vallásának feleletei az optimálisak.

A harmadik csoportba kerülők számára is ismert az a tény, hogy mások is elvégezték azt az intellektuális munkát, amelyet ők elvégeztek, s az esetek döntő többségében az alapos stúdium azoknál is ugyanazzal az eredménnyel jár: saját vallásukat fogják optimálisnak találni. Érthető ez több okon is. Saját vallásunkban nevelődve az áll hozzánk a legközelebb. A többi vallást aligha tudjuk saját vallásunk szemszögétől függetlenül vizsgálni. Ha hozzáveszem az eddigiekhez még azt a körülményt is, hogy az ilyen alapos vizsgálatra nagyobbára csak azoknak van idejük/pénzük, akik egy-egy vallásfelekezet papjai vagy egyéb alkalmazottai, akkor egzisztenciális érdek is motiválja a vizsgálatom eredményét: ne kerüljek ki állásomból, ne legyek munkanélkülivé, ne kerüljek az utcára.

Az lenne a természetes, hogy a tapasztalattal és következtető munkával nem feltérképezhető területekről készített állításokat a legnagyobb szerénységgel fogalmazzuk meg. Valahogy például így: a mi hagyományainkban valamikor megjelent egy olyan nézet, hogy... Vagy így: nem tudjuk ugyan igazolni tételünket, de ez a nézet talán meg tudja magyarázni életünknek azokat a tényeit, amelyek... stb. Éppen az ellenkezője történik mindennek. A hittételek megfogalmazói a teljes bizonyosság hangjait ütik meg. Pl. így: ez a kinyilatkoztatás szava... ennek megbízhatóságát maga az Isten szavatolja..., ez dogma..., ez tévedhetetlenül igaz, mert... stb., stb.

Mivel fejlettebb civilizációk az élet egyetlen területén sem engedélyezik maguknak, hogy igazolatlan állítások abszolút érvényt követelhessenek a maguk számára, felmerül a kérdés, mi lehet az oka annak, hogy a vallások ama igénye, hogy abszolút tekintélyt óhajtanak kölcsönözni tudományosan (tapasztalat és következtetés által) nem igazolt és nem igazolható tételeknek, nem vált ki sem felháborodást, sem lenéző mosolyt. Mért viselkedik a társadalom másképpen ezen a területen, mint az ellenőrizhető ismeretek területén? Biztosan nem ok nélkül.

Szókratészt halálra ítélte Athén államhatalma, mert filozofálásával elbizonytalanította polgártársait, főleg a fiatalokat abban a megkérdőjelezendő vallási igazságban, hogy a halhatatlan istenek a görög földön található Olimposz nevű magas hegy ormán tanyáznak. A különböző állami szuverenitásoknak megvoltak a maguk törzsi-állami isteneik (megvolt a maguk Istene), s szövetségben éltek velük/Vele. E szövetség megőrzésén fordult - közmeggyőződés szerint - a társadalom egészének a léte; békében és háborúban egyaránt. Ne vicceljen e téren se Szókratész, se Jézus, se más. Ha viccel, megnézheti magát. A legkülönbözőbb társadalmak közmeggyőződése, hogy a kialakult nézetekhez ragaszkodni kell, s a kialakult szertartásrenddel

ezeket az isteneket kultiválni kell. Személyi kultusz illeti meg őket, mert jóindulatukon fordul a társadalom egészségének jóléte. Sztálin sem engedett viccelni ateizmus dolgában, még Hruscsov sem. Az ateista szocializmus legalább akkora ellenségnek tekintette a vallási imperializmust, mint a kapitalistát. A Vatikán imperialista kémközpontként

raktározódott el a létező szocializmusért harcolók agyában, s a vallásokat tekintették a legveszedelmesebb ellenfélnek, mert azok papjai kihúzzák a talajt a hatalom önmagát abszolutizálásának szándéka alól.

Ratzinger 1986-ban azt írta nekem, hogy a 13. pontomban idézett zsinati szöveggel elszubjektívizálom az általa idézett 12 pont abszolút érvényét. Legutóbb Dél-Amerikában a relativizmus veszedelméről beszélt. Ötezer különböző vallás igényli, hogy tagjaik ne relatív, hanem abszolút bizonyossággal vallják a maguk hittételeiket.

HOLLAI KERESZTÉLY GONDOLKODOM AZ EGYHÁZZE- NÉRŐL...

Előmegjegyzés. Tisztáznom kell illetékességi körömet: a római-keresztény vallásban nőttem fel, s lettem egyházzenész; bár szívesen és gyakran tágitom e kört, még a szorosan vett egyházzén túl is. Azt hiszem, hogy ezt el sem kerülhetjük, amennyiben csak egy kicsit is mélyebbre szeretnénk bepillantani témánk gondjainak birodalmába.

Sajnos igen sok a gond: bizony az a helyzet, hogy a képzett zenész az istentisztelet befejeztével csak igen ritkán tudja úgy elhagyni a templomot, hogy az el-

hangzott zene hozzásegítette őt az Istennel való találkozáshoz, hogy a közösségben a zene hozzájárult az ő Teremtőjének a jobb megismeréséhez.

Jobb esetben kikapcsolja a szakmai antennáit, de lehet, hogy szürke fellegként telepszik rá a hallott zürzavar: a kántor fáradtsága (vasárnap este már az 5. istentiszteleten működött!), készültség, igénytelensége - ami származhat a körülmények igénytelenségéből is -, képzetlensége stb.

Cikkem, eszmefuttatásom célja, hogy e zavarról gondolkodjunk közösen. Tudom, hogy egy tanulmány nem oldhat meg semmit sem - ha pesszimista vagyok, akkor azt mondom, hogy nem is akarom! -, mégis-mégis, ha van rá alkalmunk, - s e folyóirat éppen ezt kínálja -, akkor beszélnünk kell róla, disputálnunk kell az egyházzenéhez kapcsolódó nézeteinkről, hisz ez hosszabb távon az életminőségünket, a jövőnket is befolyásolja!

Az első gondolatom az ÁLDOZAT fogalmát tapogatja körül.

Azt mondják a szakemberek, hogy minden néptud valamiféle fölötté álló hatalomról, s keresi a kapcsolatot e Hatalommal. - Ez a Vallás.

Éppen ez a tudás különbözteti meg az embert a többi élőttől. Az ember, a halandó sejti a Halhatatlant. Az ember, a véges, valahol a tudata mélyén érzi a Végtelent. Így is mondhatom: az ember az az élőlény, amelyiknek nem csak jelene van, hanem múltja is és jövője is.

A kérdés az, hogy hogyan tudja áthidalni a lehetetlenségnek tűnő szakadékot, ami a Ma és a Mindig között feszül.

Itt lép be az ember életébe az áldozat gondolata, igénye, mint egyetlen megoldás.

Az ember azt hiszi, hogy ha az általa elérhető legtökéletesebbet, teljesen önzetlenül föl tudja nyújtani, akkor a Hatalom lehajol az ajándékért elfogadva azt, s cserébe az ember részesedhetik a Végtelenből.

Egyszóval: az áldozat az egyetlen lehetséges formája annak, hogy az ember kölcsönhatásba kerüljön az Örökkévalóval. - Ez a kiindulás.

E kapcsolat "technológiája" a vallás, a "kivitelezése" pedig a vallás gyakorlata. A vallás gyakorlásának pedig - mondjuk mi - elengedhetetlen része az egyházzene.

A történelemben a Végtelen Hatalomról való elképzelés és a vallás gyakorlata az Emberrel együtt változott, fejlődött és sokfélévé vált. Végh László ezt így mondja [Debreceni Szemle, 2003/ 3]: "Valamennyi civilizáció, kultúra jellemezhető a vallásával, vallásai- val, vallásos fogalmainak rendszerével"

Ha csak a zsidó történelmet futom át, akkor nagy vonalakban ezeket látom.

Ember-áldozat - Mezopotámia (de a magyar ősemlékzetben is ott él Kőműves Kelemen balladája). Amikor